

tis narratis in themate, col. 2. ubi probat, quod talis divisio non requiritur; quod fiat titulo institutionis, et quod ita debeat limitari dictum cap. aliud quoque capitulum, et distingui per dict. l. fin. et ita approbatur hic.

(8) *Como a heredero.* Approbat Gloss. in l. omnimodò, C. eod. in verbo *vel fideicommissio*. Quid autem, si testator, qui per verbum *relinquo*, aliquid dat filio suo, adiciat, quod vult, quod testamentum valeat omni meliori modo, via, et forma, etc. an per hoc sustentetur testamentum, et censeatur relinqui iure institutionis? Baldus notabiliter vult, quod sic, in l. quotiens, col. 2. C. de hered. instit. ex eo, quod verba sunt trahenda et aptanda personis, quibus loquimur secundum qualitates personarum, allegat l. qui iure militari, D. de testam. milit. et alia quæ ibi videbis; et quia vulgares homines illiterati nesciunt vulgarizare aliud verbum, quàm *relinquo*; et duram et contra æquitatem est dicere, quod verbum generale non aptetur in ea specie, in qua magis salvatur. Subdit tamen, quod si testator expressè diceret, *relinquo iure legati*, tunc filius esset præteritus. Et satis placet istud dictum Baldi, quia consonat rationi, et lex ista Partitarum non repugnat, imò confert, cum superius dixit, *mas como en razon de manda*.

(9) *Celo cumpliessen.* Concordat cum l. omnimodò, C. de inoffic. testam. et procedit etiam si pater, qui instituit minus legitima, prohibet plus petere, nam adhuc igitur ad supplementum, ut in cap. 3. vers. *cæterum*, in authent. *ut cum de appellat. cognos.* et Doctores communiter in dict. l. omnimodò, etsi relictum minus legitima sit acceptatum: et adde Paul. in l. quod de bonis, §. *eum fideicommissum*, D. ad Leg. Falcid. Idem procedit hoc non solum in liberis, sed etiam in parentibus, et in fratribus instituta turpi persona, Gloss. et vide Jason. in dict. l. omnimodò, et advertit, quod licet istud jus agendi ad supplementum succedit loco querelæ, ut in dict. l. omnimodò, non tamen tollitur quinquennio, sicut tollitur querela, ut supra l. proxima: et ita est communis conclusio contra Bart. in l. si quis filium, C. de inoffic. testam. et dixi supra l. proxima, et tradit novissimè Roder. Suar. in commento l. Fori, *positæ sub repetit. l. quoniam in prioribus*, in 3. limitatione, fol. 66. col. 3. Erit ergo hoc remedium perpetuum usque ad triginta annos: etiam stante lege Turina 65. quæ cavetur actionem personalem competentem ad petendum debitum præscribi viginti annis, nam talis lex non extenditur ad supplementum legitime, vel ad legitimam, pro qua datur petitio hereditatis, et ita loquendo in simili statuto concludit Phillip. Corneus consil. 274. in hæc consultatione, column. 1. et 2. in 1. volum. et Bald. in suo tractatu *præscriptionum*, fol. 36. col. 4. vers. 23. *quæro*, et istud jus agendi ad supplementum transmittitur ad hæredes, ut notat Bald. in l. unic. §. *in novissimo*, C. de caduc. tollend. Salicet. in l. *scimus*, in princ. vers. *quæro*, cum Gloss. C. de inoffic. testam. Decius ubi refert aliqua consilia Alexand. consil. 81. num. 4. Ut tamen excludatur hæres triginta annis, si non petat supplementum, sic excluderentur et hæredes, quia cursu talis temporis induci videtur repudiatio, ut tradit Roderic. ubi supra cum laborat in respondendo, quomodo excludi posset lapsu temporis hæres, cum repletio fiat ipso jure: tu verò posses etiam respondere ad hoc, quod repletio etiam fit ipso jure, dum tamen petatur à parte, ut dixit glossa notabilis in dict. l. *scimus*, in princip. quam ibi approbant Alberic. Bart. et Paul. de Cast. et idem vult Bald. ibi quoad immutabilem acquisitionem, quæ non fit nisi per agnitionem. Solum Salicetus ibi vult, quod suppletio fiat ipso jure, etsi nihil petatur à patre, et sic quod fiat purè, et non conditionaliter, si petat; movetur quia si aliter diceretur, gravamen inesset, quod est contra l. *quoniam in prioribus*, C. eod. neque tunc secundum eum transmitteretur ad hæredem, si supplementum non fuisset petitum, l. *si ita legatum*, §. *illi si volet*, D. de legat. 1. tandem fatetur Salicet. quod in essentia repletionis non prodesset, nisi petatur per filium, vel ejus hæredem, in quem transmittit: et ita simpliciter transit ibi Jas. et ut vides, opinio Glossæ est magis communis; unde admirari non desino, qualiter Roderic. ubi supra, dixerit glossam communiter reprobari, cum solum Salicet. reprobet eam, motus fortè fragili fundamento; illa namque tacita conditio à lege subintellecta, *si filius petierit*, non impedit transmissionem, ut in l. *conditiones extrinsecas*, D. de condit. et demonstrat. Sed pone, quod pater per viam legati facit majoriam in unum filium, et alium filium hæredem universalem instituit, et filium monachum fortè præterivit, vel ei minus legitima relinquit; modo iste filius monachus, vel qui aliàs vult agere ad supplementum,

vult agere, tam contra illum, cui fuit relicta majoria, quàm contra hæredem universaliter institutum, ut suppleatur legitima, an possit? Et videtur, quod sic, imò quod ab utroque repetat, per textum singularem in l. *libertus sub conditione*, §. *libertus* in fine, D. de bonis libert. neque obstat l. 1. C. si cert. pet. quia illa procedit respectu creditorum. hic verò loquitur de supplemento legitime.

(10) *Herederos.* Et sic videtur velle ista lex, quod onus supplementi spectet ad hæredes tantum, prout etiam vult textus in autent. *ut cum de appellat. cognos.* cap. 3. vers. *cæterum*; sed Bart. in l. *Papinianus*, §. *quarta*, D. de inoffic. testam. tenet, quod debeat fieri tam ab hæredibus, quàm à legatariis pro rata, et ibi respondet ad dict. §. *cæterum*, quod non dicat simpliciter *ab hæredibus*, sed subiungit *secundum nostras alias leges*, secundum quas debet fieri, tam ab hæredibus, quàm à legatariis, ut habetur in legitima patroni in l. *libertus sub conditione*, §. *libertus*, D. de bonis libert. Ut hic vides, lex ista Partitarum loquitur simpliciter: videtur dicendum cum Saliceto post alios, quod cum legitima filii debita censetur ut æs alienum, ut in dict. §. *quarta*, omne æs alienum primo ab hæreditate deducetur; secundò verò ad æris alieni similitudinem legitima filii deducetur; ex residuo verò solventur legata, detracta falcidia jure institutionis hæredi debita, et per hunc modum potest dici, quod detrahatur de utroque, ubi verò portio remansura hæredi ita sit opulenta, quod sufficiat ad repletionem legitime filii, et pro sua falcidia, tunc integra legata solventur, et nihil eis minuetur. Et ita videtur intelligenda ista lex Partitarum.

LEYVI.—Como, aquel que otorga, o consiente en el testamento, en que lo deshereda su padre, non lo puede desatar despues.

En qualquier manera, que otorgasse, o consentiesse el fijo, o el nieto, en testamento en que le ouiesse desheredado, assi como si le ouiesse dexado manda en el, o a su fijo (1), o a otro alguno que fuesse en su poder, e la recibiesse (2), o si el fuesse Abogado (3), o Personero, en defendiendo el testamento, o alguna de las mandas que fuesse en el escritas; o consentiesse en el testamento en alguna otra manera semejante destas (4), non podria despues querellarse (5), para quebrantar el testamento, nin deue ser oydo.

LEYVI.—Qualitercumque exheredatus consentiat testamento, ut puta legatum recipiendo, ei vel suo juri subjectio relictum, vel si testamentum ut procurator vel revocatus defendat, excluditur ad ista querela. Hoc dicit. Habuit ortum à l. *parentibus*, C. eod. tit. et l. penult. et fin. D. eod. tit.

(1) *A su fijo.* Adde l. *nihil interest*, D. eod.

(2) *Recibiesse.* Adde l. supra l. proxim. ibi: *ca si la recibiesse*, cum concordantiis ibi allegatis.

(3) *Abogado, o personero.* Concordat cum l. fin. D. eod.

(4) *Semejante destas.* Ut in casu l. penult. §. *si hæres*, D. de inoffic. testam. in verbo *diversum*, et versic. *quid ergò*, et in casu l. *si proponas*, §. fin. eod. tit. et in casu l. *parentibus*, C. eod.

(5) *Querellarse.* Et in fine etiam subditur, *ni deue ser oydo*, et sic exheredatus agnoscens judicium defuncti repellitur à querela, et nihil habebit de bonis testatoris, etsi petat legitimam. Nam quod dicitur, quòd agnoscens judicium defuncti, non præjudicat sibi in legitima, ut habetur in l. *si quando*, §. *generaliter*, C. de inoffic. testam. procedit, ut ibi habetur, quando filius fuit in aliquo institutus, tunc enim etsi recipiat, quod fuit relictum, sine aliqua protestatione, remanet sibi salvum jus legitime, prout novissimè post alios adducit Roderic. Suar. in repetit. l. *quoniam in prioribus*, in nova ampliatione. Requiritur enim tunc specifica renuntiatio legitime, secundum Bald. et alios in dict. §. *et generaliter*, et secundum Alexand. consil. 8. volum. 3. et vide in materia elegans consilium Petri de Ancharan. consil. 452. incipit, *plura sunt dubia*; si verò filius fuisset exheredatus, tunc agnoscens judicium defuncti repellitur à querela, et etiam à jure petendi legitimam, sed supplementum legitime, ut declarat Paul. de Cast. in l. *Papinianus*, §. *si conditioni*, D. de inoffic. testam.

LEY VII.—Que fuerça ha el juyzio que es dado para quebrantar el testamento.

Quebrantado seyendo el testamento por alguna de las razones sobredichas en las leyes deste titulo (1), tal fuerça ha este quebrantamiento, que luego que la sentencia es dada por el Juez para quebrantarlo, si non se alçare, o alçandose, si fuere dado el juyzio del alçada contra el heredero, contra quien fuere dada, pierde (2) porende aquella parte en que era establecido por heredero. Fuera ende, si fuesse fijo, o nieto (3) del que fiziesse el testamento. Ca estonce este atal, maguer se quebrantasse el testamento por querella de alguno de sus hermanos, aura la su parte, que devia auer segun derecho (4). Otrosi dezimos, que como quier que el fijo (5), o el nieto, contra quien fuere dada, pierde (6) en el testamento, lo quebrantasse (7) por alguna de las razones sobredichas, con todo esso las mandas (8) que fueron y escritas, e las libertades, que fuessen y mandadas, e otorgadas a los sieruos (a), non se embargan, nin se desatan por esta razon. E sobre todas las razones que auemos dichas, en este titulo, dezimos que el yerro que el padre pusiere al fijo en el testamento para desheredarlo, quel heredero quel estableciere, es tenuto de lo probar, assi como diximos en el titulo (9) de los Desheredamientos.

(a) Respecto á la esclavitud puede verse nuestra nota 1.ª á la L. 6. tit. 4. de esta Partida.

LEY VII.—Rupto testamento per sententiam, quæ transit in rem iudicatam, hæredis institutio remanet nulla, et succedunt venientes ab intestato; legata tamen, et libertates valida remanent. Hoc dicit.

(1) *Deste titulo.* Sive ex causa exheredationis, sive ex causa præteritionis, ut supra eod. l. 1. et in authent. *ex causa C. de liber. præter.* et quòd hic dicit, *quebrantando*, intellige largo modo, ut procedat etiam evacuato, seu annullato testamento ex causa præteritionis.

(2) *Pierde.* Adde l. *Papinianus*, §. fin. D. eod. et l. *mater decedens*. (3) *Fijo o nieto.* Adde l. *mater decedens*, D. eod.

(4) *Segun derecho.* Non aperit quam partem: intellige ergo de ea, quam habiterus esset ab intestato, secundum opinionem Irnerii, de qua per gloss. in dict. l. *mater decedens*, quam approbant ibi Alberic. et Paul. de Cast. et satis hoc vult lex ista Partitarum, cum resciso testamento, et redacto ad causam intestati, de jure debent filii in viriles partes succedere.

(5) *El fijo.* In patre vide l. 11. ad fin. supra, tit. 7. Et quid in fratre præterito, vel exheredato, turpi persona instituta? Bald. in l. *fratres*, in 3. quæst. C. de inoffic. testam. tenet, quòd idem erit, et quòd legata conserventur; Angel. verò in authent. *ut cum de appellat. cognos.* §. fin. collat. 8. et Imol. in l. *de filio præterito, de injust. rupto*, tenet contrarium, quia cum istæ II. sint correctoriae, et solum loquantur in filiis, et parentibus, non debent extendi ad fratres: et sic isto casu rumpentur etiam legata, l. *Papinianus*, §. fin. D. de inoffic. testam. idem tenet Paul. de Cast. in l. *si patroni*, §. fin. D. ad Trebell. ubi etiam idem tenet Alex. col. penult.

(6) *Desheradado.* Vide, quæ dico in gloss. sequenti. Et quid si pater, vel mater prætereat filium, quem ignorabat habere, an procedat ista lex, et dicta authentica *ex causa*? In hoc fuerunt contrariæ opiniones, de quibus latè vide per Alexand. in dict. authent. *ex causa*, column. 10. 11. et 12. ubi concludit æquiorum esse opinionem Bartol. et aliorum tenentium, quòd tunc legata non conserventur, cum limitationibus Angeli, quas ibi refert; sed veriorum esse opinionem contrariam in puncto juris, quæ fuit Baldi, et aliorum; vide ibi latè per eum.

(7) *Lo quebrantasse.* Sive per querelam, sive per jus dicendi nullum, vel per bonorum possessionem contra tabulas; sic etiam Doctores communiter intelligunt textum in cap. 3. §. fin. vers. *sive igitur*, in authent. *ut cum de appellat. cognos.* dum loquitur de rescissione,

ut accipiatur diversimodè, id est, ipso jure, quando à principio testamentum fuit nullum. Et de rescissione per remedia rescisoria, quando fuit validum, facit textum cum gloss. in l. 2. D. de offic. proconsul. et satis hoc probatur in l. 11. tit. supra proximo, ad fin. legis; verbum enim semel positum aliquando propriè, vel impropriè ponitur, Gloss. in dict. l. 2. et sic etiam si filius in potestate præteratur, conservantur legata per istam legem, et per dictam authenticam *ex causa*, et in corpore, unde sumitur, licet Oldrald. consil. 158. incipit, *thema tale est, Durandus habens quatuor filios*. in prima quæstione contrarium tenuit per fundamenta, quæ ibi videbis: et tenuerunt etiam alii Doctores antiqui, inter quos fuisse videtur Azo. C. de inoffic. testam. in summa, column. penult. vers. *hodie autem non videtur*. Et fundamentum istorum est, quia cum tunc legata non pendeant ab institutione per se ipsa, detecta nullitate subsistere non possunt, et quòd textus in dict. vers. *sive igitur*, dum tractat de conservatione legatorum, non loquitur de præteritis, sed de exheredatis, vel de emancipatis præteritis, qui laborant in rumpendo per contra tabulas. Magis communis opinio tamen est in contrarium, secundum Alexand. et Imol. authent. *ex causa*, column. 10. versic. *extra gloss. est videndum*, qui respondet motivis antiquorum, et Joan. de Imol. qui tenuerunt contra communem, et sustentat opinionem communem. Ista tamen lex Partitarum videtur velle, quòd tunc legata, et cætera hic contenta conserventur, quando fuit filius exheredatus; patet expressè, cum dicit, *que como quier que el fijo, o el nieto fuesse desheredado*, et sic apertè videtur approbare opinionem Azo. et Oldraldi, et aliorum antiquorum: nisi sustentando communem opinionem dicas, quòd istud verbum *exheredatio* largè sumitur pro exclusione ab hæreditate facta tacitè, vel expressè, prout respondet Bartol. in l. *filio præterito*, column. 2. D. de injust. rupt. et quia negari non potest, quin ista lex, et dict. vers. *sive igitur*, in vers. *sin autem hæc observata*, habeant locum, quando filius fuit exheredatus à patre sine expressione causæ, quòd tunc legata conserventur, ut dicit Gloss. in dict. authent. *ex causa*, ubi latè hoc probat Bart. vers. *expediti sumus de contrariis* circa verbum *præteritionis*, et quia l. 1. supra isto tit. æquiparat exheredationem perperam factam, et præteritionem, et ita est, quòd exheredatio facta sine causa, tanquam non solemnis, haberi debet pro præteritione paterna, l. *non putavit*, §. *non quævis*, D. de honor. posses. contra tabul. ergo ista l. et dict. vers. *sive igitur*, habent locum in præteritione paterna, quæ ut largo modo dixi, dicitur exheredatio: et quia hoc expressum habemus in patre exheredato à filio sine causa, quòd conserventur legata, et cætera præter exheredationem, in l. 11. tit. 7. supra ead. Partit. igitur idem dicendum in filio non ritè exheredato, vel præterito, et hoc videtur tenendum. Quid autem si pater fecit testamentum, in quo filium præterit, et neminem hæredem instituit, an habeat locum ista lex, et dicta authentica *ex causa*? Gloss. in l. 1. §. fin. D. de vulgar. et pupill. vult, quòd non, quam ibi notat Bart. et sic, quòd authentica *ex causa* non habeat locum, quando quis fecit testamentum, et nemo in eo fuit hæres institutus. Et idem tenet Bart. allegans dictam glossam in dict. vers. *sive igitur*, et Alexand. post alios in dict. §. fin. et idem si testamentum sit nullum ratione non recte institutionis, ut in quæstione Angel. in l. *Gallus*, §. *ille casus*, D. de liber. et posthum. hodie tamen per l. *Ordinam. tit. de los testamentos*, l. 1. etiam nemine instituto, conservantur legata, et alia in testamento contenta, et sic non procedet dispositio illius glossæ, et cum lex ibi dicit, *quebrantasse*, intellige quoad institutionem, ut in dict. authent. *ex causa*, de qua sumpta est. Sed est pulchrum dubium, an saltem quoad quintam partem, in qua poterat institui extraneus, filio exheredato, vel præterito, conservabitur institutio? El videbatur, quòd sic, per textum in l. *filium*, §. *sed et si portio D. de legat. præstand. contra tabul.* tu dic, quòd in nullo conservabitur quoad institutionem, quando exheredatio non fuit ritè facta, vel filius fuit præteritus, qui erat in potestate; vel si erat emancipatus, fuit præteritus sine causa, quia cum istis casibus testamentum sit nullum, ut notat Gloss. in authent. *de hered. et Falcid. §. exheredatos*, in nullo tenebit quoad institutionem, et hæreditas æquis portionibus veniet ad liberos, et successores ab intestato: si vero exheredetur filius, vel præteratur causa inserta, et sit emancipatus, est majus dubium, cum tali casu tenebat testamentum, et opus erat remedio rescisoria. Sed etiam adhuc videtur idem dicendum in isto casu, et ita probatur in dict. vers. *sive igitur*, in princ. et in cap. 4. §. *si tales*, nam rupto testamento, quia causa non est probata, testamentum redditur nullum quoad institu-

tionem, et hæreditas æquis portionibus deveniet ad liberos, ut ibi habetur, et ita vult Alexand. in dict. authent. *ex causa*, col. fin. vers. *limitatur etiam ista authent.* et adde Bald. in l. *et in epist. C. de fideicom.* dum tenet, quod etiam si pauperes sint instituti, filio præterito, præteritus filius dicet testamentum nullum, et pauperes iustitiam nihil consequentur, allegat dict. authent. *ex causa*.

(8) *Mandas.* Extende etiam in legatis relictis sub falsa demonstratione, juxta l. *si non designata*, C. de fals. causa adject. legat. secundum Salicetum ibi; licet ibi contrarium voluit Angelus: et opinionem Saliceti approbat Alexand. in dict. authent. *ex causa*, colum. antepenult. Utrum autem legata relicta filio præterito, qui testamentum rupit, debeantur? Gloss. movit istam quæstionem in l. *maximum vitium*, C. de liber. præter. super verbo *totius substantiæ*, et ponit opiniones, non se firmans. Bart. in l. *filium*, §. 1. D. de legat. præstand. refert, quod Martin. Silla disputavit hanc quæstionem, et tenuit, quod non debeantur ei, qui impugnavit testamentum; cujus opinionem tenet ibi Bart. quem videas plenus in hoc loquentem, et idem tenentem in dict. authent. *ex causa*, colum. 9. et in princ. 10. et ista opinio Bartoli tenetur per Alexand. post alios quamplures per eum relatos, in dict. l. *maximum vitium*, ad fin. Quid etiam si unus ex filiis esset institutus, et ab eo legatum relictum, et alii præteriti, vel exheredati rompant testamentum; an tale legatum debeatur ab omnibus, vel solum ab instituto? Vide textum cum glossa in l. *nonnunquam*, §. 1. D. de legat. præstand. Quid etiam si testator fecerit primum testamentum validum, et secundum fecit invalidum propter vitium præteritionis; utrum hoc casu hæredes scripti in primo testamento tenebuntur præstare legata relicta in secundo? Bart. in l. *si jure*, D. de legat. 3. simpliciter tenet, quod sic, volens, quod authentica *ex causa*, etiam habeat locum in isto casu: contrarium tamen tenet Angel. in consil. 186. incipit, *Berta habens virum*, motus ex eo, quod dicta authentica et in corpore, unde sumitur, corrigit jura antiqua eo casu, quo rupto testamento vadit hæreditas ad succedentes ab intestato: ergo cum simus in correctoriis, non debet fieri extensio ad similem casum. Et istam opinionem Angeli post alios sequitur Alexand. in dict. authent. *ex causa*, col. fin. limitans post Bart. nisi in secundo testamento esset clausula codicillaris, licet in hoc contrarium etiam tenuit Bald. in l. *si filius, qui in potestate*, in ultimo dicto, D. de liber. et posthum. et in dict. authent. *ex causa*, colum. 12. vers. 3. *quæro*, et Joann. de Imol. in cap. *cum esses, de testam.* 5. charta Quid autem in donationibus, causa mortis, an conserventur similiter sicut legata? Vide Bald. quod sic, in l. *licet*, ad fin. C. de pact. vide etiam Bald. in l. 2. col. 3. C. *quid. res judic. non nocet*, et Bart. in dict. authent. *ex causa*, colum. antepenult. *de substitutione pupillar.* Vide l. 10. tit. 5. supra ead. *Partit.* ubi etiam vide, quæ dixi in exemplari substitutione. De fideicommissio universalis, an conservetur? Bart. tenet, quod sic, in l. *ita tamen*, §. *quotiens*, D. ad Trebell. post Gloss. ibi, et idem tenet Bald. in dict. authent. *ex causa*, col. 10. vers. *secundo oppono*, et ibi dicit, quod filius habebit legitimam, et reliquum vigore fideicommissi restituet, et hanc dicit communem opinionem Alexand. in dict. authent. *ex causa*, col. 3. et in dict. §. *quotiens*, colum. 4. dicit, hanc esse magis communem opinionem: moventur ad hoc Doctores, quia per dictam authenticam cætera firma manent, et appellatione cæterorum venit fideicommissum universale, ut in dict. §. *quotiens*, et l. *si servum*, §. 1. D. *si quis omiss. caus. testam.* et hoc videtur tenendum etiam stante ista lege Partitarum, quæ non ita largè dicit de cæteris in testamento contentis, et suppleri debeat in hoc per alias II. juris communis, quibus ista noluit derogare, et bene confert ad hoc l. 11. in fin. supra, tit. 1. ibi cum dicit, *mas las mandas, e las otras cosas*: et de aliis etiam, quæ veniunt sub appellatione cæterorum, vide per Bald. in dict. authent. *ex causa*, col. 10. Alias etiam limitationes ad istam legem et dictam authenticam, vide per Guiliel. Benedict. in repetit. cap. *Raynutius, de testam.* in verbo *in eodem testamento relinquens*, fol. 227.

(9) *En el titulo.* Vide in l. 4. et 10. supr. tit. 7.

TITULO IX.

DE LAS MANDAS QUE LOS OMES FAZEN EN SUS TESTAMENTOS (a).

Mandas fazen los omes en sus testamentos, por sus animas, o por fazer bien a algunos, con quien han deudo de amor, o de parentesco. E pues que en los otros titulos ante deste fablamos de los herederos, que heredan todos los bienes de aquellos que los establecieron. E otrosi de los desheredamientos, que se fazen a derecho, o a tuerto, contra aquellos que deuen heredar. Queremos aqui dezir de las mandas, que dexa el testador de cosas señaladas en su testamento. E mostrar que cosa es manda. E quien la puede fazer. E quien non. E en que manera. E de que cosas. E como se puede reuocar, o dêsatar. E quien la puede demandar, despues que fuera fecha. E en que tiempo. E en que lugar.

(a) Tít. 2, lib. 3 del F. V. de Cast.—Tít. 5, lib. 3 del F. R.—Tít. 20, lib. 10 de la N. R.

TITULUS IX. DE LEGATIS.

LEY I.—Que cosa es manda, e quien la puede fazer, e a quien, e en que manera (a).

Manda es una manera de donacion (1), que deja el testador en su testamento, o en cobdicio, a alguno por amor de Dios, o de su anima, o por fazer algo aquel a quien dexa la manda. Otra donacion fazen, a que dizen en latin, donatio causa mortis, que quier tanto dezir, como cosa que da el testador a otro, cuydandose morir. E desta fablamos en el titulo de las Donaciones (2). E puede fazer tal manda, o tal donacion, todo ome que ha poder de fazer testamento, o cobdicio (3). Otrosi dezimos, que a todos aquellos puede ser dexada manda, que pueden ser establecidos por herederos (4); e quales son los que pueden esto fazer, e quales non, mostramos cumplidamente en las leyes que fablan en esta razon, en el titulo de los Testamentos (5), e en el titulo de los Establecimientos de los herederos (6). Pero dezimos, que maguer acaeciesse, que alguno ouiesse tal embargo en el tiempo que le mandassen algo en el testamento, que estonce non lo pudiesse auer de derecho, si en el tiempo que muriesse (7) el testador, fuesse libre de aquella razon que gelo embargaua, non deue perder la manda que le fue dexada, ante la deue auer.

(a) LL. 1 y 6, tít. 5, lib. 3 del F. R.—LL. 13, 15, 16 y 17, tít. 1 de esta Partida.

LEX I.—Legatum est quædam donatio in testamento, vel codicillo relicta, et potest legari ei, qui potest hæres institui. Item si legatarius non sit capax tempore testamenti, sufficit quod sit capax et liber tempore mortis testatoris. Hoc dicit.

(1) *De donacion.* Adde l. *legatum*, D. de legat. 2. et *Instit. de legat.* in princ. ubi etiam additur *ab hærede præstanda*. Quid autem si ipse testator in vita rem legatam tradat legatario, an tunc transeat in novam donationem, et incipiat esse donatio inter vivos? Dinus voluit, quod sic; Rayner. quem sequitur Alberic. in dict. l. *legatum*: tenet contrarium, imò quod adhuc retineat suam naturam legati, vide ibi per Bartol. distinguentem, an solvat simpliciter, vel exprimens ex causa legati.

(2) *En el titulo de las Donaciones.* In l. fin.

(3) *Cobdicio.* Adde l. 2. D. de legat. 1. et l. *tam is*, D. de donat.

caus. mort. prohibitus ergò testari, vel codicillari, non poterit legata, vel fideicommissa relinquere: unde Cardinales, qui non possunt testari nisi de licentia Papæ secundum consuetudinem Romanæ Curie, ut voluit Hostien. in summa, tit. *de pœnit. et remis.* §. *cui confitendum*, vers. *cui autem debent*, vel Episcopi de rebus ecclesiæ intuitu acquisitis, ut in cap. 1. *de testam.* non poterunt legata, nec fideicommissa de talibus rebus relinquere: de qua materia vide notabile consilium Socin. 3. vol. consil. 91. et Socin. unionis consil. 89. 1. vol.

(4) *Por herederos.* Adde §. *legari*, *Instit. de legat.*

(5) *En el titulo de los testamentos.* Vide in l. 15 cum sequent.

(6) *En el titulo de los Establecimientos de los herederos.* Vide in l. 3. et 4. et 5.

(7) *Muriosse.* Adde l. *si mihi et tibi*, §. *regula* D. de legat. 1. et l. *si servus ejus*, D. de acquir. hæret. et l. *si cognatis*, D. de reb. dub. et l. *si deportati servo*, D. de legat. 3. 1. respon. et l. *non intelligitur*, D. de jure fisci, §. 1. et Gloss. in dict. l. *si cognatis*, et approbatur hic opinio illorum qui in legatis dicebant capacitatem spectandum in legatario tempore mortis, ut t adit Lucas de Penna in l. 1. C. de delator. lib. 10.

LEY II.—Quando muchos herederos son establecidos en el testamento, como el vno dellos puede auer la manda que le dexasse et testador, maguer non quiesse ser heredero.

Muchos herederos de so vno dexando algun ome en su testamento, si mandasse alguno dellos señaladamente alguna cosa, demas que a los otros herederos, dezimos que este atal, maguer desamparasse la heredad del fazedor del testamento, que deue auer por razon que era establecido por heredero con los otros, non se le embarga porende, que non aya la manda (1) de la cosa señalada, que le dexo el testador. Fuera ende, si le fuesse defendido señaladamente en el testamento, que non ouiesse la manda (2) si dexasse la herencia, non queriendo ser heredero della.

LEX II.—Pluribus hæredibus in testamento relictis, si uni eorum testator singulariter aliquid legat, et is velit hæreditatem repudiare, potest; sed nihilominus legatum habebit, nisi testator prohibuit legatum repudianti hæreditatem. Hoc dicit.

(1) *La manda.* Concordat cum l. *qui filibus*, §. fin. cum l. sequenti, D. de legat. 1. et eod. tit. l. *filio quem pater*, et cum l. *miles*, §. *pro parte*, D. de legat. 2. et cum l. *cum responso C. de legat.* et istud est utile, quando hæreditas est multum implicata, et hæres institutus vult potius prælegatum, quia lites excecraur, secundum Bald. et Joan. de Imol. in dict. §. fin. Hinc orta fuit decisio l. *Tauri* 21. quod filius melioratus in tertio, et quinto bonorum potest acceptare meliorationem, et repudiare hæreditatem, et habetur etiam in l. 29. de dote et aliis donationibus; tamen in casu dictæ l. 21. detrahitur pro rata æs alienum, sive melioratio facta fuerit in certa re, sive in certa parte bonorum, et in hoc est illa lex singularis et notanda; et bene facit l. *si quis servum*, §. fin. cum l. sequent. *de legat.* 2. Et certè quando melioratio est in quota bonorum, satis ratio suadet quod melioratus pro rata teneatur ad debita, cum bona dicantur deducto ære alieno, l. *subsignatum*, §. *bona*, D. de verbor. sing. l. *mulier bona*, D. de jur. dot. Quando verò fuit melioratus in re certa, non militat ista ratio, et cum sit legatum rei particularis, legatarius non videbatur teneri ad debita, argumento l. 1. C. *si cert. pet.* et bene confert, quod notat Bartol. in l. fin. D. de usufruct. *l. gat.* vers. *quæro quid si legatur*, ubi dicit, quod si legatur tertia pars bonorum mobilium et immobilium, videtur legatum certarum rerum, quia et jura et actiones non continet, et sic talis legatarius non debet gravari oneribus creditorum, ut in §. *si quis una*, *Inst. de fideicommiss. heredit.* l. *si hæreditatem*, §. 1. D. *mand.* et in donationibus donatarius non obligatur creditoribus hæreditariis, sed hæres donatoris, l. *æris*, et l. *si patri*, C. de donat. et l. 2. C. de *revocand. his quæ in fraud. credit.* quod procedit necdum in donatione rei particularis, sed etiam in donatione tertie, vel quintæ partis bonorum, prout latè consuluit Decius consil. 237. incipit, *in casu proposito*. Et fortè ratio illius decisionis fuit, quia cum omnia bona, excepta quinta

T. IV.

parte, sint legitima filiorum juxta II. hujus regni, si legatarius vel donatorius partis bonorum haberet talem partem liberam ab onere creditorum, filius fieret præjudicium in sua legitima, ex qua deberent solvere creditoribus, cum legitima intelligatur deducto ære alieno, l. §. *Papinianus*, §. *quarta*, D. de *inoffic. testam.* Et ideo ne fiat præjudicium filiis in legitima, legatarius vel donatarius tertie partis, vel quintæ honorum in effectu tenetur ad debita, quia debet prius detrahi omne æs alienum, ut tradit Paul. de Cast. in dict. l. *si quis servum*, §. fin. sicut enim revocantur legata propter æs alienum, ut in l. fin. §. *sin verò*, vers. *licentia*, *de jur. deliber.* sic etiam revocantur propter debitum honorum subsidium, l. *ex facto*, §. *unde scio*, D. de *hæret. inst.* et notat Gloss. in dict. l. 1. C. *si cert. petat.* quæ ratio ita militat, si tertium vel quintum assignetur in omnibus bonis, sive in certa re particulari. Et hæc nota pro declaratione, et intellectu dictæ legis Tauri, et eorom, quæ tradunt Doctores in locis de quibus supra; nam ubi cessaret istud præjudicium in legitima filiorum, si donaretur, vel legaretur certa res, tunc nihil detraheretur, de re donata vel legata ratione æris alieni. Sed hæres teneretur, quando hæreditas esset solvendo, nam si non esset solvendo, tunc procederet, quod habetur in dict. l. fin. §. *sin verò*, vers. *licentia*, C. de *jur. deliber.* non ergo est dicendum, quod dicta lex Taurina corrigat II. juris communis, et dicta Doctorum, prout in hoc dixit quidam ex interpretibus dictarum II. Tauri; imò ejus dispositio conformis est cum jure communi: et cave ne decipiaris, cum legeris dictum concilium Decii, cum vult, quod de donatione tertie vel quartæ partis bonorum non detrahatur æs alienum pro rata, sed quod totum onus spectet ad hæredem, quia hoc esset falsum, et contra textum in dict. l. *si quis servum*, §. fin. cum l. sequenti, et contra glossam ibi communiter approbatam; quæ licet loquatur in legato, idem est dicendum in donatione, cum legatum sit donatio, supra eod. l. 1. et quia est eadem ratio, cum bona intelligantur deducto ære alieno, et Bartolus quem ad suum propositum allegat Decius in dict. §. fin. non negat, imò assentit, quod de tali legato deducendum sit æs alienum: et quando facit differentiam in legato omnium bonorum, et partis bonorum, est respectu Trebellianicæ, et respectu deducendi pro rata æs alienum, ut in legato omnium bonorum intelligatur non deducto ære alieno, et sic universaliter transeat in eum debita, et credita; secus autem in legato partis bonorum, ut tunc deducatur æs alienum.

(2) *Que non ouiesse la manda.* Adde l. *sed si non*, D. de legat. 1. cum II. sequentib. quas vide.

LEY III.—Como el fazedor del testamento puede obligar a aquellos a quien manda algo en el, que den a otri, fasta en aquella quantia que les dexa.

Puede el testador mandar, e obligar en su testamento, o cobdicio, a aquel que estableciere por su heredero (1), que de, o pague alguna cosa a otri. Esse mismo mandamiento puede fazer todo ome a aquellos que han derecho de heredar lo suyo, si muriere sin testamento (2) (a). E estos herederos lo deuen cumplir luego (3) que son apoderados de la herencia del finado. E aun dezimos, que si el testador mandasse a alguno de aquellos a quien el ouiesse dexado de lo suyo señaladamente, que de aquello que le mandava, que diesse alguna cosa a otri, tenuto es de lo cumplir (4), fasta aquella quantia (5) que montasse aquello que el auia dexado por manda. E non tan solamente son obligados a cumplir esto que diximos, los sobredichos en esta ley, mas avn los herederos dellos (6). Fuera ende, si el testador desheredasse su fijo menor de catorze años, e mayor de diez años e medio (7) por alguna razon derecha; e estableciesse a otro por heredero del moço, en los bienes que le viniessen de parte de su madre, en tal manera, que si el moço muriesse ante que fuesse de edad de catorze años, este que fuesse establecido por heredero, lo heredasse; e mandasse a este atal,